

Knygotyra
ISSN: 0204-2061
ISSN: 2345-0053
ksistof.tolkacevski@kf.vu.lt
Vilniaus Universitetas
Lituania

LIETUVIŠKASIS INFORMACIJOS IR DOKUMENTAVIMO TERMINOLOGIJOS STANDARTAS

Bliūd#iuyien#, Nijol#
LIETUVIŠKASIS INFORMACIJOS IR DOKUMENTAVIMO TERMINOLOGIJOS STANDARTAS
Knygotyra, vol. 77, 2021
Vilniaus Universitetas, Lituania
Disponible en: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=694373309015>
DOI: <https://doi.org/10.15388/Knygotyra.2021.77.102>

Esta obra está bajo una Licencia Creative Commons Atribución 4.0 Internacional.

LIETUVIŠKASIS INFORMACIJOS IR DOKUMENTAVIMO TERMINOLOGIJOS STANDARTAS

Nijolė Bliūdžiuvienė nijole.bliudziuviene@kf.vu.lt

Vilniaus universiteto, Lithuania

Knygotyra, vol. 77, 2021

Vilniaus Universitetas, Lithuania

Recepción: 14 Marzo 2021

DOI: <https://doi.org/10.15388/Knygotyra.2021.77.102>

Redalyc: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=694373309015>

Terminų tvarkybą ir norminimą lemia ne tik reikalingų įvardyti sąvokų gausumas, tam tikros mokslo ar praktinės veiklos srities išsivystymo lygis, bet ir istorinės, socialinės ir kultūrinės visuomenės raidos aplinkybės. Žvelgiant mokslo komunikacijos aspektu, sutvarkyta terminija suteikia galimybę vienodai suprasti konkrečius srities reiškinius ir dalykus, vartoti taisyklingus, patogius, tikslus terminus. Terminai pavadina moksliskai pagrįstą sąvokų sistemą, kuri rodo tam tikros srities brandą. Paprastai skiriama keletas pagrindinių terminų tvarkybos būdų – terminų žodynų rengimas ir leidyba; terminų standartizacija; terminų bankų bei duomenų bazių kūrimas, tekstinė terminų tvarkyba¹.

Informacijos ir dokumentavimo sąvokų sistema yra gana sudėtinga, ją sudaro įvairios mokslo disciplinos ir veiklos sritys, kuriose dokumentas, informacija ir komunikacija užima kartinę vietą. Bibliotekininkystė, bibliografija, knygotyra, dokumentotyra, žurnalistika, leidyba, poligrafija, informacijos paieška, informacijos paslaugos ir kitos dokumentų sukūrimo, apdorojimo, sklaidos sritys kuria esminį terminijos poreikį ir augina terminologijos žinių reikmes. Tinkamai sutvarkyta ir standartizuota terminija grindžiamos visos informacijos sistemos, o jų kokybę dažnai nulemia pasirinkti terminologijos šaltiniai. Todėl specialiųjų žodynų, tezaurų, ontologijų bei kitų terminografijos įrankių kūrimas ir darninimas įgauna aukštą pridėtinę vertę.

Tarptautinės standartizacijos organizacijos parengtoje standartų klasifikacijoje² terminologijos ir terminografijos standartai yra priskirti pirmojo klasifikacijos lauko grupei (01.020), o žodynai išskiriami atskiroje grupėje – 01.040. Šios grupės daliai 01.040.01 *Bendrieji dalykai. Terminologija. Standartizacija. Dokumentai (žodynai)* priskirtina archyvistikos, bibliotekininkystės, plačioji dokumentavimo ir informacijos standartizuota terminija.

Naujas lietuviškųjų terminų standartizacijos etapas pradėtas sutelkiant LST TK 47 „Informacija ir dokumentavimas“, Lietuvos standartizacijos departamento ir Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo institucijos – Valstybinės lietuvių kalbos komisijos bendrą darbą. Šio sutelktinio nuoseklaus terminijos tvarkybos ir norminimo rezultatai matomi

išleistuose Lietuvos informacijos ir dokumentavimo srities standartuose bei Lietuvos standartizacijos departamento Terminų bazėje³. Tuokart pirmoji lietuviškoji aiškinamojo terminų standarto redakcija pasiekė atminties institucijų vartotojus 2008 metais, t. y. po septynerių metų nuo tada, kai buvo išleistas tarptautinis standartas ISO 5127:2001 „Information and documentation. Vocabulary“. Lietuvos standarte LST ISO 5127:2008 „Informacija ir dokumentavimas. Aiškinamasis žodynas“ buvo pateikta 1 090 antraštinių terminų bei jų atitikmenų anglų ir prancūzų kalbomis.

Po gero dešimtmečio specialistus pasiekė naujoji lietuviškojo informacijos ir dokumentavimo srities terminijos standarto redakcija. 2020 m. liepos 31 d. Lietuvos standartizacijos departamentas pranešė, kad išleidžia standarto LST ISO 5127:2019 „Informacija ir dokumentavimas. Pagrindai ir aiškinamasis žodynas (tapatus ISO 5127:2017)“⁴ redakciją lietuvių kalba. Pateiktoje informacijoje pabrėžiama, kad „dabartinei dokumentavimo sričiai taip pat labai būdingas glaudesnis bendradarbiavimas ir tai, kad kartais sujungiamos atskiros sritys, tokios kaip bibliotekininkystė, archyvistika, tekstų dokumentavimas, redagavimas, medijų dokumentavimas, spausdinimas, leidyba, garso ir vaizdo dokumentų rengimas, muziejininkystė, dokumentų konservavimas ir kt. Šis standartas turėtų būti priemonė, padedanti perteikti specifinę dokumentavimo srities terminiją, taip pat padedanti įvairių susijusių profesinių sričių specialistams glaudžiau bendradarbiauti, gerbiant organizacijų savarankiškumą, tradicijas ir išsaugant konkrečias darbo procedūras bei susijusią šių sričių terminiją.“⁵

Lietuviškojoje naujo terminijos standarto versijoje pateikiama 2 012 terminų su apibrėžtimis ir atitikmenimis anglų kalba. Visus šio ir kitų Lietuvos standartų terminus galima rasti Lietuvos standartizacijos departamento Terminų bazėje.

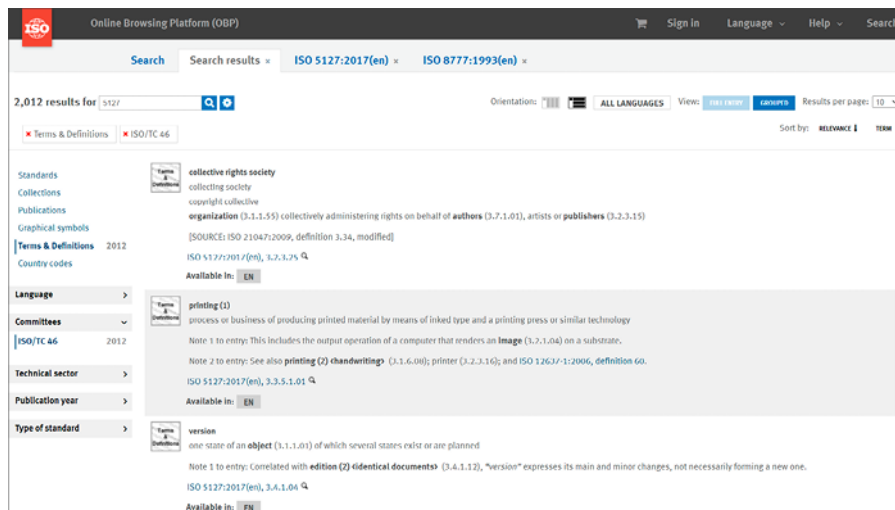
1 PAV
Lietuvos standartizacijos departamento Terminų bazė

Šiuo metu tai išsamiausias norminės terminijos aiškinamasis žodynas, kuriame susisteminta virš 2 tūkstančių terminų su apibrėžtimis. Šiame standarte pavyko suderinti 207 tarptautinių standartų bei 150 kitų norminamųjų dokumentų įvairiakalbę terminiją. Šis dokumentas, iš dalies atlikdamas pagrindų, sistemos ir aiškinamojo žodyno, kuriuo grindžiami atskiri standartai, funkciją, gali tapti itin naudingas gerai parinktų terminų ir suformuluotų bei praktikai tinkamų apibrėžčių šaltinis.

Terminų standarte kartu su pagrindine sąvokų sistema pateikiamas įvairiuose ISO/TC 46 „Information and documentation“ ir kituose ISO standartuose nustatytos terminijos rinkinys. ISO 5127 yra ne tik svarus savarankiškas terminologijos darbas, bet kartu ir tinkama tarpusavio ryšiais susaistyta terminų sistema. Standartas parengtas pagal galiojančias bendrąsias ISO terminijos standartų rengimo taisykles, todėl jis pagrįstas pamatine sąvokų sistema, juo siekiama nuosekliai aprėpti visą atitinkamą sritį, visi terminų straipsniai išdėstyti nuosekliai, pereinant nuo bendrųjų prie konkrečių rūšinių sąvokų, o artimi, gretutiniai arba priešingos reikšmės terminai visada pateikiami arti vienas kito. Taip pat ISO 5127 laikomasi taisyklių, kad apibrėžtys turi glaustai ir apibendrintai perteikti sąvokas, vengti „uždaro rato“ apibrėžčių ir, kai tik įmanoma, sąvokos visada apibrėžiamos nurodant jas apimančią platesnę sąvoką. Reikėtų pabrėžti, kad terminijos standartas yra kur kas daugiau negu paprastas žodynas, nes kartais kelios termino reikšmės jame pateikiamos ne viename straipsnyje su vienu antraštiniu žodžiu, o skirtingos reikšmės sąvokos išskaidomos į atskirus straipsnius.

Tarptautiniame aiškinamojo žodyno standarte LST ISO 5127:2019 „Informacija ir dokumentavimas. Pagrindai ir aiškinamasis žodynas (tapatus ISO 5127:2017 Information and documentation – Foundation and vocabulary)“ susistemintos dokumentų, duomenų laikmenų ir jų dalių terminijos sritys, taip pat dokumentavimo institucijų: archyvų, bibliotekų ir muziejų bei jų fondų terminai; sunorminta fondų planavimo, plėtros, komplektavimo, saugojimo bei paieškos, turinio analizės, perteikimo ir aprašo dalykų terminija, su išsamiais apibrėžimais pateikti informacijos ir dokumentų naudojimą, priežiūrą, administravimą bei paslaugas apibūdinantys terminai. Šiame standarte reglamentuojami itin aktualūs teisiniai informacijos ir dokumentavimo aspektai: literatūrinės, meninės ir pramoninės nuosavybės terminai, nurodytos autoriaus teisių, privatumą ir informacijos prieigą reglamentuojančių sąvokų normos.

Standarto rengėjai, derindami tarptautinių gairių, vadovų ir kitų informacinių leidinių, kuriuos parengė bendradarbiaujančios organizacijos, terminiją, siekė ne tik padėti suprasti esamas, bet ir numatomas plėtoti informacijos ir dokumentavimo sistemas, nes jame sistemingai pateikiama patikima, nusistovėjusi terminija. Tarptautinio standarto ISO 5127:2017 terminija anglų kalba pasiekama Tarptautinės standartizacijos organizacijos interneto naršyklės platformoje *ISO Online Browsing Platform* ⁶.

2 PAV

ISO 5127 terminai ISO interneto naršyklės platformoje

Standartas pagrįstas dokumentacijos ir dokumentavimo veiksmų sisteminimu bei analize remiantis abstrakčiais samprotavimais ir modeliais, integruotais į atitinkamas atsietines sąvokas. Terminų standartas tenkina tokių abstrakčių sąvokų poreikį, be to, jame pateikiama daugybė konkrečių terminų, skirtų konkretiems objektams, dokumentams ir procesams įvardyti.

ISO 5127 gali tapti patogia, greitai prieinama ir visapusiška pagalbine priemone įvairių dokumentavimo bei informacijos sričių patyrusiems specialistams ir naujokams, nes sukurta aiški ir lengvai suprantama standarto struktūra. Joje panaudojant kryžmines nuorodas, pastabas, numeraciją ir kitus žymiklius tarpusavio priklausomybės bei pavaldumo ryšiais susieta ir susisteminta terminija tokių sričių kaip bibliotekininkystė, archyvistika, tekstų dokumentavimas, redagavimas, medijų dokumentavimas, spausdinimas, leidyba, garso ir vaizdo dokumentų rengimas, muziejininkystė, dokumentų konservavimas ir kitos su duomenų, informacijos ar žinių apdorojimo technologijomis bei teisiniais dalykais susijusios sritys.

Terminų standartą sudaro trylika pagrindinių skyrių, kurie formuoja informacijos ir dokumentavimo srities terminų sistemą: Pagrindinės ir sisteminės sąvokos, Pagrindinės informacijos ir dokumentavimo sąvokos, Objektai, duomenų laikmenos, dokumentai, Dokumentai, Tretiniai dokumentai, Informacijos ir dokumentavimo organizacijų fondai, Dokumentų ir duomenų analizė, pateikimas ir turinio aprašymas, Turinio analizė ir turinio aprašymas, Saugojimas, Paieška ir išrinkimas, Informacijos ir dokumentų naudojimas, Dokumentų priežiūra, Teisiniai informacijos ir dokumentavimo aspektai.

Terminų straipsniai susideda iš straipsnio numerio ir teikiamo termino, nustatytų sinonimų, apibrėžties ir nurodyto apibrėžties šaltinio. Kai kuriais atvejais, siekiant geriau paaiškinti terminą ir jo ryšį su susijusiais kitų sričių terminais, apibrėžtis papildoma pavyzdžiais ir „Termino straipsnio pastabomis“. Kai ISO 5127 pateikta apibrėžtis yra

paimta iš kitų standartų, pirmenybė teikiama ISO/TC 46 standartams, tada pateikiami kitų susijusių sričių ISO techniniai standartai ir galiausiai – kiti su terminija susiję standartai. Šaltinių nuorodos standarte pateikiamos dėl atsekamumo ir siekiant padėti užtikrinti suderinamumą su kitais tarptautiniais standartais. Kai iš kitų šaltinių paimtos apibrėžtys yra kaip nors pakeistos, po apibrėžtimi pateiktoje nuorodoje „ŠALTINIS“ įrašyta „pakeista“. Terminų standartas padės pamatus tolesnėms šios srities studijoms ir moksliniams tyrimams bei informacijos bei dokumentavimo mokslams. ISO 5127 susijusios sąvokos ir jų apibrėžtys susietos gimininiais ryšiais, o kai kuriais atvejais terminų straipsniai susieti per „Termino straipsnio pastabų“ įrašus „Žr.“.

Dėl taip sutvarkytos terminijos standartą galima laikyti vienu bendru greitai prieinamu vadovu, informaciniu ištekliumi, kuriame visapusiškai apžvelgiama terminų visuma ir atskiri šios srities terminijos vienetai, taip pat pateikiama visos informacijos ir dokumentavimo srities suderinta konceptuali apžvalga, pagrįsta išplėtotą pamatine jos sąvokų sistema, taip sukuriant svarbiausios šios srities terminijos sąvadą, skirtą naudotis ISO/TC 46, susijusiems technikos komitetams ir visai informacinei bendruomenei.

Neabejotinai ISO 5127 tapo patvirtintos terminijos branduoliu ir atskaitos tašku, kuriuo remiamasi rengiant šios terminijos variantus nacionalinėmis kalbomis. Vienas jų – vertimas į lietuvių kalbą, kuris padeda tiksliai suprasti ir išaiškinti tam tikrus techninius terminus ir papildo galimybę keisti terminais kitomis kalbomis. Be to, remiantis tarptautiniais terminijos standartais, spaudai jau parengtas verčiamasis lietuvių–anglų, anglų–lietuvių *„Bibliotekininkystės, informacijos ir knygotyros terminų žodynas“*⁷, kuriame bus pateikta 10 000 lietuviškų terminų su atitikmenimis anglų kalba.

Artimiausiu metu numatyta pradėti rengti naują ISO 5127 versiją, kurią ketinama papildyti IFLA standartuose, IKT bendruomenės bei dokumentinio paveldo institucijose vartojamais terminais. ISO/TC 46/WG 4 „Terminology of information and documentation“ darbo grupė ketina parengti internetinę daugiakalbę ISO 5127 standarto versiją, kurios angliškąją versiją galima būtų papildyti atitikmenimis kitomis kalbomis, į kurias yra išverstas ISO 5127. Darbo grupė svarsto galimybę rengti naują ISO 5127 versiją ne kaip įprastą standartą, o jo SKOS versiją, kadangi pati standarto struktūra yra gana palanki taikyti tokio tipo techninius sprendimus. Sukūrus ISO 5127 žiniatinklio versiją, kuri suteiktų vartotojams nemokamą, atvirą ir bendrą paslaugų platformą ieškant terminų ar naršant sąvokų sistemas naudojant paprastą ir intuityvią sąsają, galima skatinti jos plėtrą tinkle ir platesnį taikymą. Įdiegus ISO 5127 susietų duomenų paslaugą, galima susieti įvairius išteklius ISO viduje ir už jos ribų, suteikiant vartotojams naujų išteklių paieškos ir prieigos paslaugų, kad dirbtinio intelekto amžiuje ISO tarptautiniai standartai geriau atliktų žinių standartizavimo ir platinimo vaidmenį. Su tokios tarptautinio terminų standartų versijos kūrimo idėja ir jos realizacijos pradžia galima susipažinti specialiai tam skirtoje svetainėje⁸.

Tarptautinio aiškinamojo terminų žodyno standarto rengėjai mano, kad standartas ISO 5127 turėtų būti priemonė, padedanti perteikti ir adekvačiai suprasti kompleksinę dokumentavimo srities terminiją, o kartu ir glaudžiau tarpusavyje sąveikauti, gerbiant įvairių susijusių organizacijų specifinės terminijos savarankiškumą, tradicijas ir išsaugant konkrečių darbo procedūrų terminus šiose srityse. Standartas yra savanoriškai taikomas, sutarimo pagrindu parengtas dokumentas, tačiau gali būti naudingas kaip norminis, lietuvių kalbos taisyklės atitinkantis terminų šaltinis, kuriame pateikiami atitikmenys užsienio kalbomis. Taigi galima teigti, kad, perimant tarptautinius standartus Lietuvos standartais, atliekamas terminų tvarkybos darbas, kurio rezultatas yra sunorminti lietuviški terminai bei galimybė vartoti taisyklingus jų atitikmenis užsienio kalbomis.

Reikėtų pažymėti, kad tarptautinio standarto ISO 5127 jau antrosios lietuviškosios versijos operatyvus parengimas yra svarbus informacijos ir dokumentavimo sričių terminijos praturtinimas. Juo labiau, kad šie atvirieji terminologijos duomenys prieinami ir plačiai visuomenei. Informacijos ir dokumentavimo terminijos apimtys ir turinys globaliuose informacijos tinkluose bei sistemose tampa vis labiau aktualūs plačiai profesinei bendruomenei ir kelia papildomus uždavinius informuoti apie šį žinių šaltinį ir jo teikiamą naudą.

Notes

- 1 GAIVENIS, Kazimieras. *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*. Vilnius, 2002, p. 63.
- 2 International Classification for Standards [interaktyvus] [žiūrėta 2021 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.iso.org/publication/PUB100033.html>.
- 3 Terminų bazė - Lietuvos standartizacijos departamentas [interaktyvus] [žiūrėta 2021 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lsd.lt/index.php?-452282422>.
- 4 LST ISO 5127:2019 Informacija ir dokumentavimas. Pagrindai ir aiškinamasis žodynas (tapatus ISO 5127:2017 Information and documentation – Foundation and vocabulary) : pakeičia LST ISO 5127:2008, Vilnius, Lietuvos standartizacijos departamentas, 2019.
- 5 Informacijos ir dokumentavimo aiškinamasis žodynas – jau lietuvių kalba [interaktyvus] [žiūrėta 2021 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: https://www.lsd.lt/popup2.php?ru=Zqu7QKJ5zr&tmpl_name=m_article_print_view&article_id=924.
- 6 ISO Online Browsing Platform [interaktyvus] [žiūrėta 2021 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.ISO.org/obp/>.
- 7 Bibliotekininkystės, informacijos ir knygotyros (BIK) lietuvių–anglų kalbų terminų žodynas [rankraštis]. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2020. 623 p.
- 8 ISO 5127 Information and documentation – Foundation and vocabulary: ISO 5127_CLSS -- SKOS Description, Web Version, Linked Data and Web Services [interaktyvus] [žiūrėta 2021 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lib.szu.edu.cn/nkosiso5127/drupal/en>.